

DESPRE ACTIVITATEA ARHEOLOGICĂ A LUI JOSEF SZOMBATHY ÎN BUCOVINA. CERCETĂRILE DIN ANII 1893–1894

BOGDAN-PETRU NICULICĂ

Über die archäologische Tätigkeit Josef Szombathys in der Bukowina. Seine Forschungen aus den Jahren 1893 und 1894

(Zusammenfassung)*

Die innere Kenntnis der vielseitigen Aspekte der Entstehung, Verbreitung, Entwicklung und Institutionalisierung der Archäologie in der habsburgischen/österreich-ungarischen Bukowina ist ein interessantes Thema für Archäologen und Geschichtsschreiber gleichermaßen. Man kann aus der Analyse der Tätigkeit der Restauratoren und korrespondierenden Mitglieder der Wiener „Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmäler“ leicht ersehen, dass die königlichen Behörden eine gewisse Richtung durchzusetzen und sie weiter hervorzuheben beabsichtigten: es wurden Prominenten des damaligen wissenschaftlichen Lebens in die Bukowina geschickt. Hier arbeiteten als Archäologen – auch wenn nicht in dem heutigen, modernen Sinne dieses Wortes – angesehene Professoren, Offiziere und Wissenschaftler, die für ihre menschlichen und intellektuellen Werte bekannt waren: J. von Gutter, J. Szombathy, K. A. Romstorfer, R. F. Kaindl, H. Klauser. Einige von ihnen blieben in der Provinz, andere verliessen sie, aber jeder einzelne und alle zusammen haben unvergessliche Seiten der Bukowiner Kulturgeschichte geschrieben. Die vorliegende Studie ist eine synthetische Erschließung und Wiedergabe der „prähistorischen archäologischen Erkundungsreisen“, die der wegen seiner unbestrittenen Beiträge zur europäischen Vor- und Frühgeschichte berühmt gewordene Archäologe Josef Szombathy in der Bukowina 1893 und 1894 gemacht hat. Seine Verdienste erwarb er an seinen Aufzeichnungen (heute als archäologisches Tagebuch oder Sachregister betrachtet) und an der späteren Veröffentlichung derselben im Kapitel *Vorgesichte*, in der *Österreichisch-ungarischen Monarchie in Wort und Bild. Bukowina* (Wien, 1899).

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Archäologie, Bukowina, Josef Szombathy, Vorgeschichte, Frühgeschichte, das 19. Jahrhundert.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Recent, am avut prilejul să ne referim la îndelungatul și complexul proces de dezvoltare a științei arheologiei în Bucovina. Dincolo de aspectele ce țin de latura „anticaristă”, ce a marcat mare parte a veacului al XIX-lea, au existat direcții precis stabilite, care trebuiau să fie urmate pas cu pas și, mai cu seamă, „asigurate” de către forurile competente și specialiștii cei mai renumiți în domeniul respectiv¹. Astfel, indiferent de micile „oportunități”, care permiteau unor personaje cu potență financiară să își formeze „acasă” diverse colecții de „antichități”, legalitatea cercetărilor arheologice și specializarea în acest domeniu deveneau prioritățile forurilor conducătoare, la fel ca munca asiduă de „propagandă” – în rândul opiniei publice – a importanței descoperirii, conservării și valorificării muzeistice a obiectelor de patrimoniu.

De aici au pornit și primele preocupări, bine organizate, din perioada administrației austriece a Bucovinei, dar, cu precădere începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care aveau drept finalitate ideologică structurarea și definitivarea edificiului cultural național, numit Muzeul Național².

Deziderat cu prioritate maximă, această instituție națională nu trebuie înțeleasă ca având un suport sau un scop strict separat, etnic, ci ca un ideal comun, aparținând, deopotrivă românilor și austrieșilor, care, deși aparent au pornit pe drumuri separate, în fapt și-au unit eforturile, contribuind la înființarea Muzeului Țării Bucovinei din Cernăuți, la 14 mai 1893³, expresie și rezultată a activității susținute, vreme de aproape jumătate de secol. Aici putem oferi un grăitor exemplu: pentru fondarea acestei prestigioase instituții, și-au dat mâna trei dintre conservatorii⁴ Comisiei Centrale din Viena: cunoscutul restaurator al monumentelor medievale din Bucovina – Karl A. Romstorfer, profesorul Heinrich Klauser⁵ (care a profesat la Rădăuți și Cernăuți) și profesorul și inspectorul școlar Dimitrie Isopescu⁶.

Tot pentru a se înțelege imaginea de ansamblu a epocii, menționăm rolul deosebit al forului tutelar în ceea ce privește descoperirile arheologice (și nu numai) din Imperiu: Comisia Centrală pentru Cercetarea și Conservarea Monumentelor Istorice și de Artă din Viena (din 1856), care a prezentat, în paginile

¹ B. P. Niculică, *Arheologie și arheologi în Bucovina secolului al XIX-lea. De la anticarism la instituționalizare*, în „Analele Bucovinei”, XX, 2 (41), 2013, p. 517–533.

² *Ibidem*, p. 521–523; B. P. Niculică, *Din istoricul preocupărilor arheologice în Bucovina. Societatea arheologică română*, Suceava, 2009, p. 38–47.

³ E. I. Emandi, *Muzeul de istorie Suceava*, București, 1985, p. 21–26; M. Ignat, *Din istoricul cercetărilor arheologice din județul Suceava*, în „Studii și Materiale. Istorie”, I, 1969, p. 97–99; B. P. Niculică, *Din istoricul...*, p. 48–51.

⁴ Lista conservatorilor și membrilor corespondenți ai Comisiei Centrale din Viena poate fi ușor refăcută în baza parcurgerii periodicului „Mittheilungen der K. K. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale” Wien (mai departe se va cita „Mittheilungen”, publicat de aceasta).

⁵ B. P. Niculică, *Un arheolog bucovinean uitat: profesorul și conservatorul Heinrich Klauser*, în „Arheologia Moldovei”, XXXIV, 2011, p. 293–303.

⁶ *Ibidem*, f

revistelor sale: „Mittheilungen” și „Jahrbuch” numeroase vestigii arheologice, numind și acordând, totodată, încredere românilor care au fost cooptați ca membri conservatori și corespondenți ai comisiei⁷.

Perioada 1856–1893 este cunoscută, deja, ca etapa afirmării dorinței românilor de a se înființa un Muzeu Național, care să acumuleze, protejeze și să valorifice patrimoniul cultural-istoric vast al provinciei Bucovina: Eudoxiu Hurmuzachi, George cavaler de Costin, Aron Pumnul, D. Olinescu sunt cei mai energici promotori ai acestei idei, atât prin activitatea politică, cât mai ales prin cea publicistică⁸. Este, de altfel, vremea când se înființează, sub oblăduirea lui Josef von Gutter, căpitan pensionar și primar al Siretului, prima societate arheologică și muzeistică din Bucovina: Societatea Muzeului Siret (1870–1886). Alături de Josef von Gutter, membrii societății (peste 100 încă de la înființare) efectuează recunoașteri arheologice în zona vetrei orașului Siret, în partea central-nordică a Podișului Sucevei, în zona culoarelor râurilor Siret și Prut, adunând informații, documente, legende și colecționând, de la localnici, tot felul de obiecte, care au făcut, în doar câțiva ani, ca societatea să dețină un frumos patrimoniu de „antichități”⁹. Adăugăm, ca ultimă etapă premergătoare înființării Muzeului Țării Bucovinei din Cernăuți, activitatea meritorie a lui Dionisie Olinescu, fondator al Societății Arheologice Române din Cernăuți (1886–1893), cel mai „virulent” promotor al arheologiei din Bucovina, autor a numeroase articole în „Familia”, „Amicul Familiei”, „Tribuna”, Buletinul Societății Geografice Române”, „Voința Națională” – unde a inițiat celebra rubrică „Convorbiri arheologice”, precum și a operei sale de căpătâi: „Charta Archeologica a Bucovinei”, moment de răscruce în arheologia națională, publicată la București – 1894¹⁰.

Acest sumar excursiv introductiv are menirea de a oferi cadrul general în care Josef Szombathy și-a petrecut stadiile de cercetare, în anii 1893 și 1894. Este limpede, el nu a venit într-un ținut necunoscut, într-o *terra deserta* a științei și vom descoperi, în paginile de mai jos, ce anume i-a determinat interesul extraordinar pentru Bucovina și vestigiile arheologice de aici. Dar, pentru aceasta, trebuie mai întâi să îi cunoaștem, în linii generale, biografia.

Josef Szombathy (fig. 1–2), trebuie să o spunem de la început, nu a suscitât interesul arheologilor români pe măsura valorii sale, neexistând, până de curând, la

⁷ B. P. Niculică, *Din istoricul...*, p. 26–27; *Arheologie și arheologi...*, p. 520, 532. Vezi și E. I. Emandi, *op. cit.*, p. 18–19; M. Ignat, *op. cit.*, p. 93 și urm.

⁸ *Ibidem*, p. 521–522.

⁹ „Revista politică”, Suceava, I, nr. 7, 15 august 1886, p. 9; B. P. Niculică, *Din istoricul...*, p. 29–35; 84; M. Ignat, *op. cit.*, p. 94.

¹⁰ D. Olinescu, *Charta arheologica a Bucovinei*, în *BSGR*, XV, 1894, trim. I–II, p. 64–94; idem, *Chărțile Bucovinei*, în „Buletinul Societății Geografice Române” (în continuare se va cita *BSGR*), XV, 1894, trim. III–IV, p. 3–10 (această lucrare conține și harta, documentul cartografic propriu-zis); M. Ignat, *Dionisie Olinescu*, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Bucovinei”, V, p. 513–520 (în continuare se va cita „Suceava”). Vezi și reeditarea textului și a hărții, în: B. P. Niculică, *Din istoricul...*, 2005

noi în țară, nicio prezentare biografică minimală¹¹. Este meritul doamnei cercetător dr. Angelika Heinrich de la Naturhistorisches Museum din Viena, de a fi schițat o complexă și detaliată biografie a cercetătorului austriac, publicată în anul 2003¹². Fără a intra în detalii biografice, amintim că ilustrul savant s-a născut în 11 iunie 1853, la Viena. Studiile sale polithenice de la Viena (1870–1874), preocupările de botanică, paleontologie, mineralogie, petrografie (a avut prilejul să audieze cursurile susținute de celebrii profesori Andreas Kornhuber și Ferdinand von Hochstetter, devenind asistentul celui din urmă în anul 1874), au conturat personalitatea viitorului cercetător. Ajuns la vârsta marilor întrebări, marcată de o sete de cunoaștere a tot ce era explicabil dar, mai ales, inexplicabil în mediul înconjurător, Szombathy s-a înscris la cursurile de geologie ale lui Eduard Suess (1874–1875) și la cele de geografie fizică ale lui Friedrich Simony (1875–1876). Amintim aici și exercițiul, practica în domeniul arheologiei, prin participarea la săpăturile de la Hallstatt (Austria), sub coordonarea lui Ferdinand von Hochstetter. Remarcat de profesorii și colegii săi, Josef Szombathy a devenit custode al colecției de antropologie și preistorie a Muzeului de Istorie Naturală/Naturhistorisches Museum din Viena. Importantă pentru subiectul studiului nostru este, mai ales, calitatea pe care a dobândit-o Szombathy în anul 1879, anume aceea de membru¹³ al Societății de Antropologie din Viena, una dintre societățile de anvergură de pe continentul european, înființată în 1870¹⁴.

Josef Szombathy la vârsta când vizita Bucovina

¹¹ B. P. Niculică, *Arheologie și arheologi...*, p. 527–528.

¹² Angelika. Heinrich, *Josef Szombathy (1853–1943)*, în „Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien” (în continuare se va cita MAGW), Wien, Band 133, 2003, p. 1–45.

¹³ *Ibidem*, p. 24.

¹⁴ R. F. Kaindl, *Die Anthropologische Gesellschaft in Wien in ihrem Verhältnisse zur Bukowina*, în „Jahrbuch des E

Fig. 1 – Josef Szombathy și celebra statuță paleolitică *Venus din Willendorf* (după A. Heinrich, *Josef Szombathy...*, fig. 3).

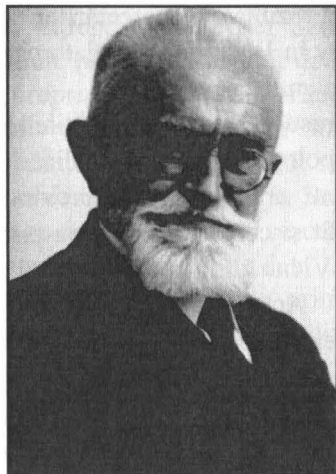

Fig. 2 – Josef Szombathy la vârsta înțelepciunii depline.

Revenind la subiectul intervenției de față, arătăm că tocmai acest ultim aspect ne interesează din perspectiva relației lui J. Szombathy cu Bucovina: apartenența la Societatea de Antropologie i-a conferit, o dată în plus, recunoașterea științifică, deschizându-i-se astfel oportunități largi pentru cercetarea unor spații istorico-geografice vaste și îndepărtate de capitala Imperiului. În acest context, trebuie subliniat faptul că, în ceea ce privește călătoriile de studiu ale lui J. Szombathy în Bucovina, există doar patru mărturii documentare personale. Primele trei au fost publicate sub forma unor articole-rapoarte în tânărlul, pe atunci, anuar al Muzeului Țării Bucovinei din Cernăuți („Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums”) – în anii: 1894 – nr. II („Prähistorische Recognoscierungstour nach der Bukowina im Jahre 1893”, p. 11–21); 1895 – nr. III („Zweite Recognoscierungstour in die Bukowina”, p. 20–24) și 1896 – nr. IV („Zweite Recognoscierungstour in die Bukowina”, p. 131–135), acesta fiind, de fapt, o reluare a textului din anul precedent. Ultima contribuție, constituind o frumoasă sinteză a cercetărilor și a concepțiilor sale istorice, datează din 1899, când apărea lucrarea monografică de anvergură *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina* (Viena, 1899). Aici, Josef Szombathy a semnat un documentat și interesant capitol, intitulat *Vorgeschichte* [Preistorie]. Alături de acestea, trebuie să așezăm la un loc bine meritat contribuția unică în peisajul istoriografic românesc, a marelui nostru arheolog preistorician, Ioan Andrieșescu de la Universitatea din București, care s-a referit la Josef Szombathy în două articole privitoare la descoperirile arheologice din Bucovina (1936 și 1943), refăcând parțial și selectiv, pe baza articolelor publicate în „Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums” treptele urmate de

acesta și rezultatele cercetărilor¹⁵. O scurtă mențiune asupra prezenței lui Szombathy în Bucovina i se datorează și arheologului Mircea Ignat, într-un studiu publicat în anul 1969¹⁶.

Interesul pentru „antichitățile” Bucovinei a fost manifestat de către Societatea de Antropologie din Viena, direct implicată în efectuarea și finanțarea unor prospecțiuni arheologice în provincie, care presupuneau atât documentarea de cabinet, cât și cercetarea propriu-zisă, de teren, efect și al raportărilor interesante sosite la Viena din partea conservatorilor numiți pentru provincie, ai Comisiei Centrale¹⁷. Acest interes s-a manifestat mai intens după 1889, când politica societății era aceea de a dezvolta o serie de studii etnografice și de preistorie pentru provincia Bucovina¹⁸; în același timp, preocupările s-au datorat și faptului că la sediul Societății de Antropologie se afla un manuscris realizat de arheologul amator din Cernăuți, Dionisie Olinescu, președintele Societății Arheologice Române, anume o hartă cu indicarea locurilor cu descoperirile arheologice cunoscute la acea vreme în Bucovina.

Iată ce scrie J. Szombathy referitor la harta lui D. Olinescu, studiată în arhiva Societății de Antropologie din Viena: „... printre lucrările nepublicate, în prima linie trebuie menționată o hartă, schițată cu multă silință, de domnul Olinsky-Olinescu și prevăzută cu arătarea locurilor preistorice și romane din Bucovina. Societatea Antropologică posedă o copie. Această hartă, aproape virgină în părțile de apus și muntoase ale țării, mi-a arătat imediat drumul către văile largi ale râurilor, bogat presărate cu situri arheologice și către zona precarpatică...”¹⁹. Într-adevăr, harta lui Olinescu, publicată abia în numărul pe 1894 al „Buletinului Societății Geografice Române” (București)²⁰, realizată cu multă minuțiozitate, relevă aceste trăsături: o zonă montană destul de săracă în descoperiri, care sporesc însă numeric o dată cu intrarea în zona pre-montană și în partea centrală a Podișului Sucevei. Totuși, deși puține, locurile cu diverse descoperiri arheologice din zona montană reprezintă, în opinia noastră, indicii ale vechilor căi de comunicație transcarpatice, de-a lungul cărora, din cele mai vechi timpuri, s-au efectuat comerțul și schimburile de populații și idei.

¹⁵ I. Andrieșescu, *Cercetări și descoperiri arheologice în Bucovina*, în „Cronica Numismatică și Arheologică”, București, XII, nr. 105, ianuarie – martie, 1936, p. 161–173, 170; idem, *Bucovina și Basarabia în lumina arheologiei*, în „Analecta”, Institutul de Istoria Artei, București, I, 1943, p. 3–33; textul reia cele scrise în 1936, de aceea noi vom cita în continuare doar primul studiu, cel din 1936.

¹⁶ M. Ignat, *Din istoricul cercetărilor arheologice...*, p. 99.

¹⁷ R. F. Kaindl, *op. cit.*, p. 72–73.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ J. Szombathy, *Prähistorische Recognoscierungstour nach der Bukowina im Jahre 1893*, în JBLM, 1894, 2, p. 12; I. Andrieșescu, *Cercetări și descoperiri arheologice...*, p. 162.

²⁰ D. Olinescu, *Chărțile Bucovinei*, în BSGR. XV. 1894, trim. III–IV, p. 3–10 cu referința. Vezi și reeditarea

Primele cercetări arheologice în Bucovina întreprinse de Josef Szombathy sunt și cele mai bogate sub aspectul datelor obținute pe teren. Sprijinit de Karl A. Romstorfer, Raimund F. Kaindl, de autorități și proprietari ai siturilor arheologice, Szombathy reușește să închege, practic, primul raport de cercetare amănunțit publicat în Bucovina. Astfel, aflăm că în urma ședinței din 20 mai 1893, susținută la sediul Societății de Antropologie din Viena, s-a decis trimiterea sa în Bucovina, în conformitate cu planul de lucru al societății, care dorea „egalarea” cercetării din provincie cu cea din Galiția, despre care se cunoșteau mult mai multe date²¹. Având la bază harta arheologică a lui Dionisie Olinescu, dar și susținerea primită din partea lui Karl A. Romstorfer și Johann Polek la sosirea în Cernăuți, încă din prima zi (15 august 1893), Szombathy a început periplul său, așa cum se procedează și astăzi, cu o preliminară și temeinică documentare arheologică „de cabinet”²². Au urmat, firește, contactele cu autoritățile, respectiv cu baronul Nicolae Mustață (patronul comisiei Muzeului Țării Bucovinei din Cernăuți) și conducerea acestei instituții²³.

Menționând că „introducerea a fost rapidă”, Szombathy subliniază că, încă din 17 august, a luat parte, alături de baronul Mustață și K. A. Romstorfer, la săpăturile de la Șipeniț, pe care le va „inspecta”, ulterior, în două rânduri (19 august și 6 septembrie), bucurându-se de ospitalitatea soției baronului Leon Wassilko (Vasilco), a baronului Mustață și a lui Vasile cavaler de Costin²⁴.

Între 19 august și 2 septembrie, J. Szombathy a fost însoțit și sprijinit de profesorul de Istoria Austriei de la Universitatea din Cernăuți, Raimund F. Kaindl, și el pasionat de istoria vremurilor îndepărtate²⁵. Foarte impresionat a fost de situl arheologic de la Șipeniț, situat la 15 km vest-nord-vest de Cernăuți, pe malul stâng al Prutului. Aici, învățătorul Vasile Arici, aflând legende despre unele comori ascunse în pământ, începuse deja săpăturile, descoperind vase de lut, o parte dintre ele fiind predate baronului Mustață și păstrate în Muzeul Țării. Ornamentul lor pictat, spiralat (cunoscut, așa cum notează Szombathy, dintr-o serie de descoperiri din Polonia), cu totul deosebit, este descris de arheologul vienez, care menționează un vas de mari dimensiuni, cu înălțimea de 64 cm și diametrul de 67 cm, cu gâtul scurt și „îndoit în sus”²⁶. Cercetând cu atenție, Szombathy remarcă un strat de cultură, ce apărea în timpul excavațiilor arheologice, strat în care se găseau cărbuni, cenușă, tencuieli de pereți, oase de animale domestice, fragmente ceramice pictate, greutăți de lut pentru războaiele de țesut, vase de tip binoclu și multe alte vestigii. Concluzia sa: la Șipeniț a existat în vechime o așezare distrusă din cauza focului, iar locuințele din vechime erau de tipul colibelor, cu pereții construiți din

²¹ J. Szombathy, *Prähistorische Recognoscierungstour...*, p. 12.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, p. 13; I. Andrieșescu, *op. cit.*, p. 164–165.

²⁵ J. Szombathy, *Prähistorische Recognoscierungstour...*, p. 13; I. Andrieșescu, *op. cit.*, p. 164.

²⁶ J. Szom'

împletituri de nuiiele îmbrăcate cu lut; locuirea preistorică de la Șipeniț este asemănată de Szombathy cu unele deja cunoscute și cercetate în Galiția²⁷.

Pe 19 august, învățătorul Procopovici i-a adus lui J. Szombathy câteva „mici descoperiri”, provenind din zona Kotzman (Coțman/Cozmeni), pe care le-a donat muzeului din Cernăuți: piese de silex (dălți, răzuitoare, un vas de bronz, monede celtice și romane)²⁸. În aceeași regiune, exista o movilă înconjurată pe trei părți de un val de pământ, unde s-ar fi descoperit un cazan de bronz, conform spuselor aceluiași învățător²⁹.

La 23 august 1893, Szombathy demarează săpăturile în regiunea Hliboca, renumită pentru movilele numeroase. Aici, el descoperă mai mulți tumuli, dispuși în câteva grupe, din cei săpați rezultând morminte de incinerare, cu oasele calcinate depuse direct pe solul antic de călcare (la baza movilei) sau în urne funerare, precum și vase de lut „lucrate la roată” și un cuțit de fier, ceea ce îl determină să atribuie descoperirile „epocii romane”³⁰. Tot la Hliboca i-a atras atenția o „structură terasată”, cu valuri și șanțuri de pământ, în care s-au găsit urme preistorice și mai ales medievale³¹.

Între 30 august și 2 septembrie sunt efectuate recunoașteri arheologice în împrejurimile orașului Rădăuți, între care se detașează săpăturile de la Horodnic de Jos, unde era semnalată o întinsă necropolă tumulară³². Nu intrăm aici în detaliile legate de această cercetare, întrucât am avut ocazia să ne referim de curând, în detaliu, la toate descoperirile lui Szombathy; amintim doar mormintele de incinerare și de înhumare din tumuli, în urne sau în gropi simple³³. După 2 septembrie, atenția lui Szombathy este redirectionată către Suceava, unde îl cunoaște pe folcloristul Simion Florea Marian. Este încântat de cetatea ridicată de „Sobieski, probabil”, la vest de oraș, dar și de tumulii de pe „Dealul Tătărași”, din locul numit de localnici „Trei Movile”, de piesele de aur de la Dânila, ori de mormintele plane de incinerare în urne de la Călinești³⁴. Tot aici sunt trecute în revistă descoperirile mai vechi de pe „Dealul Iancului” de la Grănicești, unde conservatorul Josef von Gutter descoperise morminte de înhumare în cutie de piatră și cele de la Siret sau din alte localități³⁵.

²⁷ *Ibidem*, p. 13–14; I. Andrieșescu, *Cercetări și descoperiri arheologice...*, p. 164–165.

²⁸ J. Szombathy, *Prähistorische Recognoscierungstour...*, p. 14.

²⁹ *Ibidem*, p. 15.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, p. 16.

³² *Ibidem*, p. 17–18; I. Andrieșescu, *Cercetări și descoperiri arheologice...*, p. 165.

³³ J. Szombathy, *Prähistorische Recognoscierungstour...*, p. 18–19; B. P. Niculică, *Les premiers tumuli de la Bucovine. Les recherches de la fin du XIXe siècle et le début du XXe siècle de la zone Horodnic de Jos (dép. de Suceava)*, în „Studia Antiqua et Archaeologica”, Iași, XVI, 2010, p. 71–92 (aici sunt detaliate săpăturile de pe „Vârful Colnicului” și de pe „Dealul Brădet”, cu referiri ample la descoperirile lui Szombathy din campaniile 1893 și 1894).

³⁴ J. Szombathy, *Prähistorische Recognoscierungstour...*, p. 19–20; I. Andrieșescu, *Cercetări și descoperiri arheologice...*, p. 166.

³⁵ J. Szom!

Excursia lui Szombathy se încheie cu o cercetare la Hlinița – „Zamca” (fig. 3–4), unde erau cunoscute valuri de pământ, pe un deal înalt, pe malul Prutului, în documentarea sa fiind însoțit de Karl A. Romstorfer, bun cunoscător al zonei³⁶.

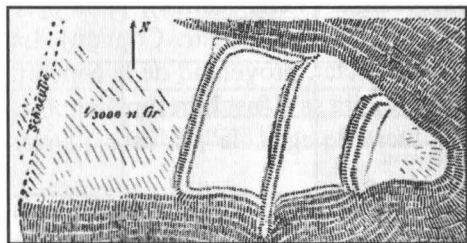

Fig. 3 – Fortificația de la Hlinița – schiță generală (după K. A. Romstorfer, *Die Wallburg und neue Funde...*, fig. 1)³⁷.

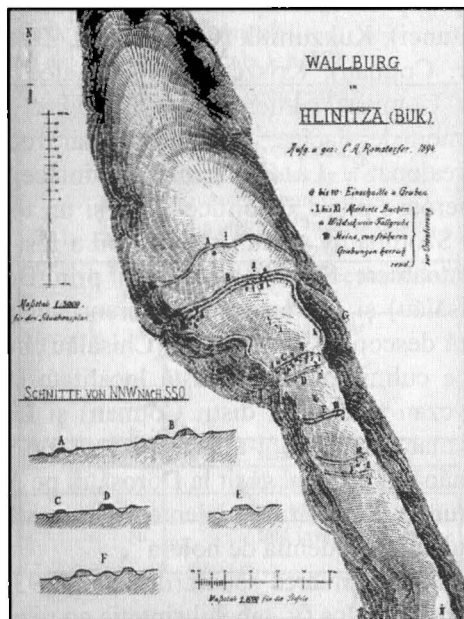

Fig. 4 – Fortificația de la Hlinița – detaliu (după K. A. Romstorfer, *Die Wallburg und neue Funde...*, fig. 2).

Despre a doua campanie de cercetări arheologice din Bucovina, din anul 1894, putem spune că a reprezentat confirmarea interesului stărnit arheologului J. Szombathy de descoperirile din anul precedent. Fără a avea amploarea celor dintâi, în anul 1894 arheologul a investigat punctual doar numite obiective, în funcție de importanța vestigiilor semnalate. Așa cum scrie, Szombathy a urmărit, de această dată, analiza spațiului din nordul Bucovinei, aflat între Prut și Nistru³⁸. În mod prioritar, s-a acordat atenție sitului preistoric (cultura Cucuteni) de la Șipeniț, unde învățătorul Vasile Arici l-a sprijinit consistent, semnalându-i noi vestigii apărute între timp, astfel fiind dezvelite și cercetate noi porțiuni din „așezarea neolitică”³⁹.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ K. A. Romstorfer, *Die Wallburg und neue Funde in Hlinitza (Bukowina)*, în *Mitteilungen*, XXI, 1895, p. 180–184.

³⁸ J. Szombathy, *Zweite Recognoscierungstour in die Bukowina*, în *JBLM*, III, 1895, p. 20; I. Andrieșescu, *Cercetări și descoperiri arheologice...*, p. 166.

³⁹ J. Szom

După Șipeniț, pentru a-și întregi imaginea de ansamblu, J. Szombathy pornește spre Ștefanovka⁴⁰ (Ștefanovca, distr. Coțman la acea vreme – n. n., B. P. Niculică), unde a studiat colecția de piese preistorice a lui Ioan cavaler de Zotta. În călătoria efectuată cu trăsura, a fost însoțit de Karl A. Romstorfer în periplul prin localitățile: Sadagora (Sadagura), Waslowce (Văslăuți, distr. Cernăuți pe atunci), Kukzurmik (Cuciur Mic), Zastawna (Zastavna), Kadobestie (Cadobesti, distr. Coțman), Kriszczatec (Crișciathec, distr. Coțman) și Zwiniacze (Zviniace, distr. Coțman)⁴¹. Interesant, la Zastawna (Zastavna) i-au fost semnalate descoperiri de monede dacice, romane și mai recente, iar tumulii din împrejurimi l-au impresionat⁴². La Zwiniacze (Zviniace) și în colecția lui Ioan Zotta existau numeroase piese „neolitice”, dar și un topor de bronz frumos ornamentat, despre care Szombathy afirmă că probabil a fost cel descoperit la Prelipca, în Bucovina⁴³. La întoarcere, Szombathy a trecut prin: Borowce (Borăuți, distr. Coțman), Kisseleu (Chisălău) și Werenczanka (Verenceanca, distr. Coțman), el amintind toporul de piatră descoperit la Kisseleu (Chisălău) încă din 1865, precum și numeroșii tumuli de pe culmile dintre această localitate și Werezanka (Verenceanca), până spre Stawczan (Stăuceni, distr. Coțman) și Dawidestie (Davidești, distr. Coțman). La Kotzman (Coțman), i-a fost prezentat un vas de lut pictat, provenind de la Șipeniț, asemănător cu altul găsit la Doroșăuți pe Nistru⁴⁴. Vizita sa a fost întreruptă apoi de „furtunile deosebit de violente, care au vătămat lucrările agricole”, la care ulterior s-a adăugat epidemia de holeră⁴⁵.

În continuarea săpăturilor din 1893, au urmat cercetările unor tumuli de la Horodnic de Jos (v. tabelul sintetic cu rezultatele obținute în urma săpării tumulilor de pe „Vârful Colnicului”). Astfel, în doi tumuli s-au găsit morminte de incinerare în urne de lut, iar într-un alt tumul a descoperit o cutie de piatră (cistă – n. n.). Mai sunt amintite vârfurile de săgeată și lance de bronz descoperite la Satu Mare, lângă Rădăuți, păstrate deja la vremea respectivă în Muzeul Țării din Cernăuți⁴⁶. Cercetând minuțios această descoperire, Szombathy află că aceasta avusese loc tocmai în 1866, în nordul satului, pe o culme izolată. Fratele proprietarului și-a amintit faptul că obiectele au fost descoperite într-un loc „înconjurat cu pietre” și că, în afara săgeților și vârfurilor de lance mai fuseseră un vas de lut și un vârf de lance lung, probabil de fier⁴⁷. Reluând săpăturile în locul amintit, cu sprijinul

⁴⁰ Pentru denumirile localităților existente în acea vreme, vezi și D. Werenka, *Topographie der Bukowina zur Zeit ihrer Erwerbung durch Oesterreich (1774–1785)*, Czernowitz, 1895; Em. Grigorovitz, *Dicționarul geografic al Bucovinei*, București, 1908.

⁴¹ *Ibidem*, p. 21.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*; I. Andrieșescu, *Cercetări și descoperiri arheologice...*, p. 166.

⁴⁴ J. Szombathy, *Zweite Recognoscirungstour...*, p. 21–22; I. Andrieșescu, *Cercetări și descoperiri arheologice...*, p. 166.

⁴⁵ J. Szombathy, *Zweite Recognoscirungstour...*, p. 22.

⁴⁶ *Ibidem*; I. Andrieșescu, *Cercetări și descoperiri arheologice...*, p. 167.

⁴⁷ J. Szombathy,

parohului Polonic din Satu Mare, Szombathy nu are nici un rezultat, singurul lucru pozitiv fiind acela că un localnic i-a adus încă un vârf de săgeată, găsit cu mulți ani înainte⁴⁸.

Tabel sintetic al săpăturilor arheologice întreprinse de Josef Szombathy în necropola tumulară de la Horodnic de Jos – *Vârful Colnicului*.
(după B. P. Niculică, *Les premiers tumuli de la Bucovine...*, tab. I, p. 87)

NR. TUMUL	INCINERAȚIE	INHUMAȚIE	NR. INDIVIZI	INVENTAR
M1 din T1/1893	în groapă	–	?	topor de piatră, două fragmente silex de la o lamă, o plăcuță pătrată (pandativ?) din piatră perforată la colțuri, cărbune
M2 din T1/1893	–	chircit, în manta	1	fragmente ceramice risipite în manta
T2/1893	–	chircit, în manta, la nivelul solului antic (deasupra unei gropi plină cu cărbuni?)	1	fără inventar
T3/1893	–	–	–	fără inventar
T4/1894	în urne (manta?)	–	?	urne, așchii silex
T5/1894	în urne (manta?)	–	?	urne, așchii silex
T6/1894	–	în cistă (groapă, manta?)	1	fără inventar

Consilierul școlar Heinrich Klauser i-a atras atenția lui Szombathy despre tumulii de la Wolowetz (Volovăț), lângă Rădăuți, unde au putut fi observate trei movile foarte mari, trei movile de mărime medie și 16–17 tumuli de mici dimensiuni⁴⁹. Foarte interesant este faptul că spre vest de necropola tumulară, Szombathy observă un teren „multiterasat”, pe care îl asociază cu o posibilă așezare a oamenilor care au ridicat movilele⁵⁰. Din păcate, el nu a reușit să facă săpături aici, din cauza lipsei de forță de muncă⁵¹.

Szombathy și-a dedicat ultimele zile petrecute în Bucovina unor vizite mai scurte: valul de pe înălțimea „Zamca” de la Hlinița, pe malul Prutului, cunoscută și cercetată de K. A. Romstorfer (fig. 3–4), care l-a invitat să efectueze și să verifice, la rândul său, observațiile rezultate din cercetările anterioare⁵². În încheierea excursiei de documentare din 1894, Szombathy subliniază cât este de interesat de

⁴⁸ *Ibidem*, p. 22–23.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 23; M. Ignat, *Necropola tumulară hallstattiană de la Volovăț – Dealul Burlei*, în „Suceava”, V, 1978, 107–140; idem, *Quelques vestiges de l'Âge du Bronze du nord de la Moldavie*, în *SAA*, p. 155–166 (în cadrul acestei necropole, arheologul M. Ignat a demonstrat faptul că există atât tumuli aparținând perioadei mijlocii a Epocii bronzului, cât și primei Epoci a fierului).

⁵⁰ J. Szombathy, *Zweite Recognoscirungstour...*, p. 23; I. Andrieșescu, *Cercetări și descoperiri arheologice...*, p. 167.

⁵¹ J. Szombathy, *Zweite Recognoscirungstour...*, p. 23.

⁵² *Ibidem*;

valoarea etnografică a provinciei, propunându-și, pentru viitor, să detalieze datele obținute⁵³.

Nu putem încheia sumarele noastre referințe despre contactele lui Josef Szombathy cu Bucovina, fără să amintim, chiar sumar, capitolul *Vorgeschichte* din monografia *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina* (Viena, 1899)⁵⁴. Acompanied de o frumoasă ilustrație, realizată de artistul vienez Theodor von Ehrmanns, autorul reușește să sintetizeze, în baza propriilor observații științifice și săpături arheologice, aspectele privitoare la încadrarea cronologică și culturală a descoperirilor preistorice cunoscute în acel moment în Bucovina. Vizibil marcat de succesul și relevanța săpăturilor de la Șipeniț, Szombathy le dedică un spațiu însemnat în economia capitolului, unele dintre vasele aparținând culturii Cucuteni (evident, la momentul respectiv nu se cunoștea încadrarea cultural-cronologică), recuperate din acest sit, fiind reproduse în ilustrația însoțitoare. Reținem că Szombathy a căutat să înțeleagă cele mai vechi urme de locuire umană din Bucovina, din „perioada primitivă”, căreia îi aparțin „unelte de piatră” și „oale de ceramică”, alături de felurite „unelte de os”. Sunt amintite topoarele șlefuite, întregi și fragmentare, descoperite în zonele: Cernăuți, Dubăuți, Franzthal, Cuciur Mare, Poiana Micului etc., dar și „ciocane perforate” provenind din localitățile: Ciudin, Iaslovăț, Cacica ș. a. (aparținând, probabil, Epocii bronzului)⁵⁵. Autorul socotește că o mare importanță o au așezările „neolitice” și mormintele descoperite în Bucovina, dintre care, pe primul loc, în opinia sa, se situează locuințele cercetate la Șipeniț pe Prut. Szombathy analizează tehnica de construcție a locuințelor din timpurile străvechi, și anume despre „colibele mici neolitice”, cu pereții realizați din nuiele împletite și „îmbrăcate cu lut”, cu acoperișul din paie sau stuf, oferind și o analogie la îndemână: „așa cum există și astăzi la țară”. Atrag atenția „oalele uneori mai mari de jumătate de metru”, „castroane întinse sau adânci”, precum și „minunate stative duble” (de fapt, cunoscutele vase-binoclu). Despre toate acestea el remarcă: „au fost lucrate manual, din lut foarte fin” și că au fost pictate cu „maro închis sau roșu închis”, amintind spiralele și formele geometrice. Statueta antropomorfă cucuteniană, descoperită cu mulți ani înainte la Siret, de către Josef von Gutter este și ea descrisă (și reprodusă grafic) în acest capitol⁵⁶, la fel ca unele reprezentări zoomorfe.

Mai sunt menționate „mormintele neolitice”, respectiv tumulii de la Horodnic, Hliboca, Rădăuți, ca și piesele frumoase de bronz descoperite la Prelipca și Prisăcăreni, legate de așa numitele „bronzuri ungurești”, reprezentând, după Szombathy, piese importate din zona Ungariei, unde există numeroase asemenea

⁵³ J. Szombathy, *Zweite Recognoscirungstour...*, p. 24.

⁵⁴ J. Szombathy, *Vorgeschichte*, în *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina*, Wien, 1899, p. 49–56.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 52; B. P. Niculică, V. Budui, I. Mareș, *Considerații privind unele topoare de piatră, din epoca bronzului, descoperite în Podișul Sucevei*, în „Suceava”, XXIX–XXX/2002–2003, (2004), vol. 1, p. 268 și urm. – vezi repertoriul.

⁵⁶ J. Szom

obiecte. Frumos prezentate sunt și vârfurile de săgeată de bronz, dar și oglinda de bronz al cărei mâner se termină cu o reprezentare zoomorfă (cap de berbec)⁵⁷, descoperită într-un mormânt în localitatea Satu Mare⁵⁸. Ultimele referiri privesc populațiile celților și bastarnilor, precum și sumare considerații despre cucerirea în anul 106 a regatului dac de către Imperiul Roman⁵⁹.

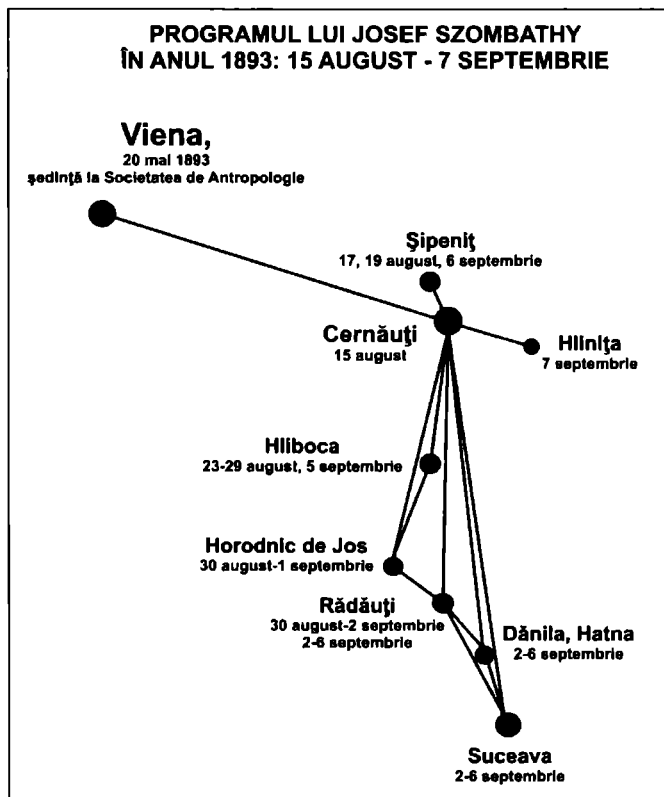

Fig. 5 – Schița itinerariului efectuat de Josef Szombathy în anul 1893, în Bucovina.

În încheierea schițării celor două campanii de recunoașteri arheologice în Bucovina, întreprinse de Josef Szombathy, reliefăm, în linii generale, importanța cercetărilor sale:

1. este primul arheolog specializat, care vizitează Bucovina, fiind delegat de Societatea de Antropologie din Viena; în cercetările sale, s-a bazat pe manuscrisul hărții arheologice a Bucovinei, redactat de Dionisie Olinescu, studiat încă de la Viena, în arhiva Societății de Antropologie;

⁵⁷ Piesă păstrată în prezent în colecțiile Muzeului Bucovinei din Suceava.

⁵⁸ J. Szombathy, *Vorgeschichte...*, p. 55.

⁵⁹ *Ibidem*,

2. publică, pentru prima dată în Bucovina, rapoartele cercetărilor sale, aducând în atenția contemporanilor – și, în același timp, a posterității –, inedite, numeroase și valoroase informații de natură arheologică și istorică;

3. contribuie la adunarea unor date importante referitoare la piese de silex, piatră, bronz, fier, aur, legate de locuri pre- și protoistorice, antice, medievale; despre tumuli, despre fortificații medievale etc.;

4. de numele său se leagă, indirect, descoperirea și promovarea vestigiilor din situl arheologic preistoric de la Șipeniț, care, așa cum avea să se arate mai târziu, aparține civilizației Cucuteni.

5. inițiază săpături arheologice în tumulii de la Horodnic de Jos, despre care arheologul Mircea Ignat scria, în 1981, pentru întâia dată în țara noastră, că aparțin perioadei mijlocii a Epocii bronzului, respectiv culturii Komariv⁶⁰.

6. sintetizează observațiile sale din anii 1893 și 1894, redactând un studiu important, primul de altfel, despre preistoria Bucovinei (1899)⁶¹.

⁶⁰ M. Ignat, *Contribuții la cunoașterea epocii bronzului și a Hallstatt-ului timpuriu în județul Suceava*, în *Thraco-Dacica*, II, 1981, p. 134–136.

⁶¹ A. Hein